

"Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı" Kitabına Yönelik Tenkitlerin Tenkidi

 MUSTAFA ÖZTOPRAK^a

Geliş Tarihi: 14.09.2023 | Kabul Tarihi: 20.10.2023

Giriş

2016 yılında bir görüşmede, hadis âlimlerinin mevzû tespitinde bulunduğu ve *Risâle-i Nûr*'da geçen rivayetler üzerine serdedilen "Risâleler ilhamla yazılmıştır" şeklinde bir cümlenin akabinde bu alanda bir çalışma yapmaya karar vermiştik. Yaklaşık 1,5 yıllık bir süreçte *Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı* başlığıyla eserimiz tamamlanmıştı. Çalışmamız için belirlediğimiz başlığı, meseleye hadis ilminin tenkit süreci ve müellifin *Risâle-i Nûr*'daki müktesebinin tespiti açısından objektif bir yaklaşımla baktığımızı göstermek amaçlı; hem "Bediüzzaman" hem de "Said Nursi" isimlerini beraber kullanarak belirlemiştik. Çünkü konuya dair herhangi bir aidiyetten uzak yapılan ilmi çalışmalarda sadece "Said Nursi", savunmacı olanlarda büyük oranda "Bediüzzaman" isminin kullanıldığı ilim erbabının malumudur. Zaman içinde kitap hakkında tarafıma ulaşan müspet ve menfi yönlü hem sözlü tespitler hem de ilmi çalışmalar yapılmıştır. Bu makale, kitaba yönelik eleştiri muhtevalı çalışmaların argümanlarını Hadis İlmi temelli değerlendirmeye yönelik olacaktır.

Eleştiri kültürü, hayatın her aşamasında yaşanan bir süreçtir. En basitinden günlük hayatta; sabahdan akşama kadar muhatap olu-

^a Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Böl.
mustafaoztoprak@yaani.com

nan birçok olayda ya eleştiriliriz ya da eleştiririz. Genellikle eleştirme yolunu takip eder, bunu da büyük oranda gıyabi bir uygulama olarak yaparız. Dolayısıyla eleştiri, hayatın doğal akışının bir sonucudur. Önemli olan bu noktada, birebir muhatap olunan eleştirilerde, eleştirenin meseleyi doğru anlaması, eleştirilenin de hemen cevap vermeden eksikler üzerine yoğunlaşıp uygun bir üslupla olumlu veya olumsuz karşılığını vermesidir. Eleştiri, sadece kendimizce olumsuz bulduğumuz/tespit ettiğimiz noktaları zikretmek değil, aynı zamanda takdir edilmesi gereken yönleri de belirtme süreci de olmalıdır. İlmi sahada üretilen eserlere bakıldığında, mezkûr konuda genellikle tenkit maksatlı çalışmaların yapıldığı tespit edilmektedir. Biz, niyet halis olduktan sonra eleştirinin yaşamın/ilmi sahanın bir parçası olması gerektiğini düşünüyoruz. Belki hadislerde Allah Rasûlü'nün çok fazla tavsiyede bulunduğu, bugün çok fazla söyleyen/söylenen açısından yaşatamadığımız nasihat kültürünü de bu meyanda değerlendirmek gerekir. Belirtmek gerekir ki, hem ilmi saha hem de insanımız bu yönde istenilen seviyede bir ilerlemenin parçası olamamıştır. Çünkü hem eleştirmenin hem de eleştiriye cevap vermenin bir adabı olduğunun idrakinde değiliz. Zira ya aidiyetlerimiz var ya bile bile yanlış savunur haldeyiz ya da sadece karşıyı tahkir etme, açığını bulma yönüyle hareket etmekteyiz. Bu durum, bizdeki eleştiri kültürünün istenilen seviyeye ulaşmasını engellemektedir.

Eleştiri kültürünün hem Kur'ân-ı Kerîm'de hem de hadislerde örnekleri bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Rabbimiz (c.c.) özellikle Allah Rasûlü (s.a.v.)'ne yönelik ictihatları sebebiyle eleştirilerde bulunmaktadır. Mesela, Bedir Savaşı esirleri hakkındaki tasarrufları,¹ münafıkların liderine hırkasını vermesi ve kabrinin başında istiğfarda bulunması² vs. Allah, elçisine bazı tasarruflarındaki isabet edememe durumundan dolayı uyarılarda bulunması, meselenin Kur'ân-ı Kerîm açısından eleştirinin kutsal metinlerde bile varlığını

¹ Enfal 8/67.

² Tevbe 9/80, 84.

göstermektedir.³ Allah Rasûlü'nün 23 yıllık risâleti süresince sahabilerle de benzer durumlar yaşadığı bilinmektedir. Bedir Savaşında cephe hattının nerede kurulacağına dair rivayetler, hurma aşılama işinde verimin düşmesi, Huneyn günü ganimetlerin müellefe-i kulûb kapsamında Kureyş'e biraz fazla verilmesi,⁴ Mekke'nin fet-hinde kendisine zamanında işkence edenlerden intikam almaması⁵ vs.⁶ Mezkûr örneklerde görüldüğü üzere, karşılıklı saygı olduktan sonra, eleştirinin makul ve hadis/sünnet kültürünün bir parçası olduğu tespit edilmektedir. Bu noktada biz de, kitabımıza yapılan eleştirileri iki başlık altında değerlendireceğiz. Bunlardan birisi, eleştirenin eleştirdiği alana çalıştığı saha bakımından hâkim olup-olmamasını, diğeri, her alanın temel umdelerini belirleyen usulünün eleştiren açısından alanın gerektirdiği gibi uygulanıp uygulanmadığını tespit sadedinde olacaktır.

1. Eleştirilerde Alana Hâkimiyet

Eleştirinin kendi içinde bazı esasları olmalıdır. Bir alanda eleştiri yaparken o alana hâkim olmaya veya o alanda çalışılmaya dikkat edilmelidir. Eğer dikkat edilmezse, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunur, bu da meseleyi halletme yoluna değil, sadece kendi hedeflerimiz uğruna yapılan sonuçsuz bir gayret haline dönüşür. Kitabımız hakkında üç farklı yazar, kısmi veya bütüncül olarak makale boyutunda çalışma yaptığı/atıflarda bulunduğu tespit edilmektedir.⁷ Öncelikle hangi amaçla yapılırsa yapılsın kitabımızı değerlendirmeye alanlara teşekkür ediyoruz. Çünkü kitabımız ve üzerine

³ Kur'ân-ı Kerim'de eleştiri kültürü ve Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e eleştirileri hakkında geniş bilgi için bakınız: Abdülkerim Bingöl. *Kuran'da Eleştiri Mahiyeti ve Muhatapları*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 193-276.

⁴ Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", 1; Müslim, "Zekât", 132.

⁵ Müslim, "Cihad", 84.

⁶ Geniş bilgi için bakınız: Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 125-127.

⁷ Ali Bakkal. "Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadisleri Yorumlama Metodu", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* / 4 (Kasım 2017): 27-57; Musa Kazım Yılmaz. "Abdülkadir Badıllı'nın Hayatı İlmî Şahsiyeti Ve Hadis Araştırmaları". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* / 9 (Haziran 2020): 185-221; Muhammed Balbay. "Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* / 14 (Aralık 2022): 202-209.

yapılan çalışmalar ve eleştiriye cevap makale, ilgisinin merakını cezbedecek ve meseleleri etrafıca mukayeseli bir şekilde okumaya/anlamaya vesile olacaktır. Söz konusu üç çalışmanın müellifleri; Ali Bakkal, Musa Kazım Yılmaz ve Muhammed Balbay'dır. İlki İslâm Hukuku, diğer ikisi Tefsir alanında çalışmaktadır. Her üç kişi de makalelerini, önemli oranda Bediüzzaman Said Nursi ve *Risâle-i Nûr* üzerine yayın yapan⁸ *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi'*nde yayımlamışlardır.

İslâm'ın ilk dönemlerinde ilmi disiplinlerin ayrılmadığı zamanlarda her bir ilim talibinin birden fazla alanda varlık gösterdiği malumdur. Çünkü derinleşmeyen bir ilmi alan söz konusudur. Ancak daha sonraki süreçte ilmi çabalar artmış, derinlikler meydana gelmiş, hatta her bir ilmi alanın alt başlıkları oluşmuştur. Günümüzde her bir ilim dalında ziyadesiyle alt uzmanlık alanlarının oluştuğu müşahade edilmektedir. Mesela ilk asırlarda, "ilim", "hadis", "sünnet", "eser" ve "haber" şeklinde farklı isimlerle anılan Hadis İlmi, sonraki süreçte; "ilelül-hadis", "fıkhül-hadis", "garibül-hadis", "nasihu'l-hadis ve mensuhuhü" ve "muhtelifül hadis" gibi alt disiplinlere ayrılmıştır. Durum böyle iken, her üç yazarın alanları hadis olmamasına rağmen, hadis gibi teferruatlı bir alanda makale yazabilme cesareti göstermeleri calibi dikkattir. Bhusus her üçü hakkında internet marifetiyle bir araştırma yapıldığında alanları dışında yayın yaptıkları ayrıyeten tespit edilmektedir. Bu da, *Risâle-i Nûr* ve Bediüzzaman (1878-1960) çerçevesinde, alan fark etmeksizin, savunmacı bir yaklaşımla çalışmalar yapabildiklerini/yapabileceklerini göstermektedir.

Farklı alanlarda yazılar yazmak, ilk başta yazarları ilgilendirmektedir. Ancak yazdıkları alanların nedense Bediüzzaman Said Nursi ve *Risâle-i Nûr*'a iltisaklı konular olması ve nur cemaatinin

⁸ 2016-2022 yılları arasında 14 sayı yayımlayan dergideki sadece araştırma makaleleri kısmı temel alındığında, yaklaşık 135 makalenin 72'sinin Bediüzzaman Said Nursi ve *Risâle-i Nûr* konularına muhtevi olduğu tespit edilmiştir. Yayımlanan makale sayısının yarıdan fazlasının aynı konuları içermesi derginin, mahdut konu temelli bir görüntü verdiği tespit edilmektedir.

akademik bir yayın organı mahiyetli dergide çalışmalarını yayımlamaları sadece içinde bulundukları ortamın savunmacı bir yaklaşımla duruşunu göstermektedir. Derginin sayıları incelendiğinde mezkûr konulara dair tenkitli bir çalışmaya rastlamak mümkün görünmemektedir. Bu durum, eleştiri mahiyetli yazılan malum makalelerin de muhteva açısından hangi seviyede olabileceği hakkında bilgi vermektedir.⁹ Zira her alanda yazabilme ameliyesinde; alanı tanımama ve tespitlerde yanlışlıklar yapma, meselelerin hem ilgili alan hem de diğer ilmi disiplinlerle ilişkisini belirleyememe, problemleri tespit edememe, çözüm üretememe, alanın metodolojisini tanı(ya)mama vs. sorunları beraberinde getirecektir. Her üç çalışmada bu yönlü bir durumun söz konusu olduğunu makalenin ileri aşamalarında zikredeceğimiz deliller çerçevesinde düşünmekteyiz.

Kitabımızda yer verdiğimiz tespitlerin meselenin son noktası olduğunu düşünmüyoruz. Böyle bir iddiada bulunmak muarızların durumuna düşmek olduğunun farkındayız. Kur'ân-ı Kerîm dışındaki bütün kitapların eksikliği ve fazlası; yanlış ve doğrusu olabilir. Bu noktada, kitabımızın eleştirilmesi veya taltif edilmesini normal karşılıyoruz. İyi niyetli yapılan eleştiriler eserin daha iyi noktaya gelmesine vesile olacaktır. Nitekim yazıldıktan sonra, her iki yönlü geri dönüşlerin hem ilmi alanda hem de bireysel çalışma olarak tarafımıza yansıdığını ifade edebiliriz. Bu noktada dikkat çeken bir durum ise, nur cemaati içinden “vakıf” veya müntesip olarak, gerek takdir gerekse eleştiri mahiyetli yaklaşımların olması önemlidir. Eleştiri mahiyetli olanları bir noktaya kadar anlarken, *Risâle-i Nûr* hakkında ilmi çalışmaları takdirle karşılayan ve devamını dileyen,

⁹ Tek taraflı bir yaklaşımı açıklaması bakımından şu örnek zikredilebilir: Kitabımız yayımlandığından (2016) haberdar olan makale yazarlarından Ali Bakkal, şahsımı arayıp editörü olduğu dergi için bir makale istemiş ancak muhtemeldir ki gönderilen kitap muhtevasının kendilerini ikna etmemesi/düşünceleriyle paralellik arz etmemesi üzerine geri dönüş yapmamıştır. Bir süre sonra Ali Bakkal'ın editör olduğu ve sonraki süreçte makalelerin de yayımlandığı *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* hadis/sünnet özel sayısı yayımlamış ve kendisi de bir İslâm Hukukçusu olarak “Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadisleri Yorumlama Metodu” başlıklı mezkûr eleştiri muhtevalı makalesini yazmıştır. Bu durum tek başına değerlendirildiğinde, derginin yayın politikasının hangi yönlü hareket ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

nur cemaatinin içinde bulunduğu savunmacı anlayışı yadırgayanların da olduğuna dair geri dönüşlerin alınması Bediüzzaman'ı ilmi kriterler çerçevesinde anlama adına umut verici gelişmeler olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Her üç yazarın makalelerine bakıldığında, birçoğu ortak olmak üzere belirli konular çerçevesinde görüş ve değerlendirmeler yaptıkları tespit edilmektedir. Söz konusu konular başlıca şunlardır: "rüya ile hadis almak", "rivayeti sahih ve keşfi sadıka ile hadis alma" ve "mevzu rivayetleri mana olarak sahih kabul etmek" ve bu çerçevede konu ile ilintili olduğu için Bediüzzaman'ın bazı konularda Ehl-i tasavvufun hadis anlayışını takip etme yaklaşımı değerlendirilmiştir. Yazarların mezkûr başlıklara dair bilgi temelleri ve kaynak olarak kullandıkları Abdülkadir Badıllı (ö. 2016)'nın *Risale-i Nur'un Kutsi Kaynakları* isimli eseridir. Dolayısıyla öncelikle mezkûr müellif ve eseri hakkında bazı tespit ve değerlendirmelerimizi zikrederim, alana hâkimiyeti hakkındaki tespitlerimizi zikrederim daha sonra ilgili maddeleri incelemeye çalışalım.

Abdülkadir Badıllı'nın kitabını değerlendirmeye geçmeden önce, teklif mahiyetinde şu şekilde bir giriş yapmak isabetli olacaktır. Kitabımız dışında Bediüzzaman'ın hadis/sünnet yönü üzerine daha farklı çalışmalar yapılmış/yapılacaktır. Mesela ayrı bir kitap veya tez konusu olan *Risâle-i Nûr*'daki rivayetlerin/haberlerin veya söz olarak aktarılan kelâm-ı kibâr yönlü cümlelerin tahririnin yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede, Abdülkadir Badıllı'nın tamamen savunmacı bir saikle yazdığı *Risale-i Nur'un Kutsi Kaynakları* kitabındaki 1078 nakil değerlendirilmelidir. Zira bir örneklem oluşturmak/fikir vermek için kitabın ilk 50 rivayeti hakkında yaptığımız araştırma neticesinde; 33 mevzû veya herhangi bir kaynakta tespit edilemeyen rivayet, 3 ayet ve 1'i zayıf 13'ü sahih naklin bulunduğu tespit edilmiştir. "Hadis, Haber ve Eserler" başlığının kullanıldığı başlıkta, 33 uydurma/kaynağı tespit edilemeyen rivayetin olması ve 3 ayetin de mezkûr başlık altında değerlendirilmesi, alan bilgisinin ne kadar önemli olduğuna işaret değil midir? "Hadis, Haber ve Eser" başlığından önce ayetleri tespit ettiği bölüm varken, 3 ayeti rivayetler içinde zikretmek, eserin hazırlanış süreci hakkındaki

dikkat problemlerini göstermesi açısından manidar değil midir? Kitapta bu kadar uydurma rivayetin niçin bulunduğu dair sebepler hakkında bazı tespitlerde bulunmak mümkündür:

- Öncelikle rivayetler *Risâle-i Nûr*'dan mana bakımından seçilmişlerdir. Alınan bir ifade, bir hadis ile ilintilendirilmeye çalışılmıştır. Eğer aynı lafızlarla hadis bulunamıyorsa “müşterek manalı” diye birden fazla rivayete işaret edilmiştir. Badıllı “müşterek manalı” ifadesini bizzat kullanmaktadır.¹⁰ Eğer bir rivayet kaynaklarda mevcutsa işaret edilebilir, değilse zorlama yolla bunun yapılması, olmayan bir sözü Peygambere isnad etmek olur ki, eserde çıkan mevzû rivayetlerden de anlaşılacağı üzere Hadis İlmi açısından reddedilir.

- Kitapta en büyük sorun, rivayetleri kaynak olarak dayandığı eserlerdir. Yer verilen rivayetler, büyük oranda şu eserlere dayandırılmıştır: Mevlânâ, *Mesnevi*; Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*; Abdülkadir Geylânî, *Günyetü't-Tâlibîn*; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* vs. Zaman zaman Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî vs. gibi temel hadis kitaplarına da atıflar yapmıştır. Ancak verilen kaynakların bazen ilgili yerde olmadığı tespit edilmiştir.¹¹ Ayrıca birkaç yerde yazar Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)'nin *el-Esrârü'l-Merfûa* isimli mevzû rivayetlerin toplandığı çalışmayı da kaynak göstermiştir.¹² Müellifinin “uydurma olduğu ittifak edilen rivayetleri topladım”¹³ sözüne rağmen kitap, Badıllı tarafından nakillere kaynak olarak zikredilmiştir. Muhtemeldir ki Badıllı, Ali el-Kârî'nin eserinin muhtevassından ve yazılış amacından haberdar değildir. Zira kitap, Hadis Edebiyatı'nda mevzû rivayetlerin toplandığı çalışmalar başlığı altında zikredilmektedir.¹⁴

- Badıllı'nın hadis alanında metodoloji yönü zayıf olmalı ki, Gazzâlî (ö. 505/1111), Mevlânâ (ö. 672/1273), Bursevî (ö. 1137/1725)

¹⁰ Abdülkadir Badıllı. *Risale-i Nur'un Kutsi Kaynakları*, (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2011), 382.

¹¹ Badıllı, 379.

¹² Badıllı, 370, 376.

¹³ Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfûa fi ahbâri'l-mevzûa*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1431), 73; İsmail Lütfi Çakan. *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1997), 149.

¹⁴ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1997), 149-150.

ve Aclûnî (ö. 1162/1749)'nin eserlerine kaynak olarak yer vermiştir. Çünkü bu eserler, temel hadis kitapları değil çoğunlukla Ehl-i tasavvuf'un çalışmalarıdır. *Risale-i Nur'un Kutsi Kaynakları* kitabı gibi tahrir türlü çalışmalarda mezkûr eserler kaynak olarak kullanılamaz.

- Temel hadis kitaplarını kaynak gösterirken müellif, bazen eser, cilt ve sayfa numarası verirken, bazen de müellif, bölüm adı ve bab numarası zikretmiştir. Ehl-i hadis, Kütüb-i Sitte kaynaklarının Müslim (ö. 261/875) hariç; müellif, bölüm adı ve bab numarası şeklinde, Müslim de ise bab yerine hadis numarası verildiğini bilmekte ve yaygın olarak kullanmaktadır.

- Badıllı, bazı rivayetlerin kaynaklarda olmadığını ifade etmiştir.¹⁵ Zaman zaman “bu falanca kişinin sözü”, “bu Ehl-i tasavvufun kullandığı söz” şeklinde tespitler yapmaktadır. Buna rağmen niçin o rivayetlere, “Hadis, Haber, Eser” başlığı altında kitapta yer verdiğini anlamak mümkün görünmemektedir.

Badıllı'nın, bir hadisçi veya hadis alanında çalışan biri olmamasının sonucunu, kendisini eserinde hadisleri değerlendirirken çok fazla kritik hata yapmaya sevk etmiştir. Dolayısıyla hâkim olunmayan alan (Hadis İlmi) hakkında değerlendirme yapmanın sadece şahsın kendi çalışmasına değil, kısmi faydasını göz ardı etmeksizin alana da zarar verdiği muhakkaktır.

Badıllı'nın mana ile rivayet hususunda çok fazla atıf ve değerlendirme yaptığı görülmektedir. O, mana ile hadisleri nakletmenin caiz olduğunu düşünmekte, hatta birebir olmasa bile az da olsa bir hadise muhtevi rivayetleri o hadisin aynısıymış gibi nakledebilmektedir. Aynı zamanda mana ile rivayetin her dönem geçerli olduğunu *Risâle-i Nûr*'da geçen rivayetler örneklemindeki uygulamalarıyla yer vermektedir.

Konu ile ilgili olarak İslâm âlimleri meselenin ilk asırlarda kaldığını, hadislerin kitaplara geçtiği zamandan itibaren mana ile rivayetin mevzu bahis olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu konuda Selman Başaran'ın tespitlerini zikretmek gerekmektedir: “Şurası muhakkak ki iddia edildiği gibi mana nakli günümüze kadar devam

¹⁵ Badıllı, 360, 362, 377, 384, 385, 386.

etmiş değildir. Belki iki-üç nesil sonra, yani hadisler kitaplarda yer aldıktan sonra mana nakli yolu büyük ölçüde kendiliğinden kapanmıştır. İstinsah hatası veya asıl nüshayla karşılaştırmamak neticesinde doğan yanlışlar dışında kitaplarda yer alan hadislerde lafız değişikliğine pek fazla rastlanmaz. Mesela Ruhârî'nin, Müslim'in yaklaşık on iki asır öncesinde kitaplarına aldıkları bir hadisi biz bugün aşağı yukarı onların lafızlarıyla kitaplarından okuyabilmekteyiz. Zaten mana esas alınarak nakledilen hadisleri delil kabul edenler mana rivayetinin tedvin dönemine kadar yapılabildiğini, kitaplarda yer aldıktan sonra hadislerin artık lafzen nakledilmesi gerektiğini özellikle belirtmişler, kitaplardaki lafızları değiştirerek nakletmeğe asla cevaz vermemişlerdir.”¹⁶

2. Eleştirilerde Metodoloji Sorunu

Hadis ilminde usul, ilk asırlardan itibaren oluşmaya başlamıştır. Her bir âlimin sürece katkılarıyla birlikte usul konuları altıncı asırda büyük oranda şekillenmiştir. Sonraki dönem âlimleri de bu usul konularına göre hadisleri kabul veya ret yoluna gitmişlerdir. Adeta hadis alanında kıstaslar belli olmuştur. Kitabımıza yapılan eleştirilerde metodoloji sorunu çerçevesinde değerlendirdiğimiz iddiaları 3 alt başlık halinde ele alacağız.

2.1. Rüya ile Hadis Almak

Kitabımız hakkındaki eleştiri konularını değerlendirme noktası açısından Hadis Usulü'nde tahammül ve eda yolları bellidir. Bunlar; sema, kıraat, icazet, münavale, kitabet, ilam, vasiyyet, vicade şeklinde sıralanır. Mezkûr maddeler arasında rüya, keşif ve ilhamla hadis almak yoktur. Kitapta Bediüzzaman'ın dolaylı olarak rüya ve keşif ile hadis almayı kabul ettiğini ifade etmiştik. Yapılan eleştirilerde müellifler, *Risâle-i Nûr*'da Bediüzzaman'ın böyle bir yönünün olmadığını, şahsımın meseleyi yanlış anladığını ifade etmişlerdir.¹⁷

¹⁶ Selman Başaran. “Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/3 (1991), 9-10.

¹⁷ Musa Kâzım Yılmaz. “Abdülkadir Badıllı'nın Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Hadis Araştırmaları” *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* (Haziran 2020), 26; Muhammed Balbay. “Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı”. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2022), 7.

Öncelikle rüya ile hadis alma konusunu kitabımızda Bediüzzaman'ın direkt olarak kabul ettiğine dair bir ifadeden ziyade, dolaylı kabul ettiğini ifade etmiştik. *Risâle-i Nûr*'da geçen örnekler kitabımızda şu şekilde geçmektedir:

“Birincisi: *Risâle-i Nûr* şakirtlerinden Rıza görüyor: Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm, camide Hazreti Ebu Bekri's-Sıddık'a emrediyor: "Çık, hutbe oku." Ebû Bekri's-Sıddık koşarak minberin en yukarı basamağına kadar çıkar, hutbe okur. Hutbe içinde cemaate der ki: "Bu söylediğim hakikatlerin izahatı Yirmi Dokuzuncu Sözdedir." İkincisi: *Risâle-i Nûr*'un şakirtlerinden Osman Nuri diyor ki: Rüyamda, Şemâil-i Şerife muvafık, gayet nuranî bir surette Hazret-i Peygamber'i oturduğu yere dayanmış bir vaziyette gördüm. Bu anda bir sadâ geldi ki, Hazret-i Peygamber (s.a.v.)'in bir yaveri geliyor. Kapılar birden bire kendi kendine açıldı. *Risâle-i Nûr* naşirlerinin üstadı olan zat içeriye girdi. Hazret-i Peygamber, üstadımıza şefkatkârâne bir iltifat göstererek, dayandığı vaziyetten doğruldu. Ben de ağlayarak uyandım.”¹⁸

Yukarıda *Risâle-i Nûr*'un farklı yerlerinde geçen rüya ile ilgili örnekler zikredilmiştir. Örneklere bakıldığında, Hz. Peygamber'in *Risâle-i Nûr*'a ve Bediüzzaman'a ne kadar hürmet ettiğine dair bilgiler geçmektedir. Bir rüyada da Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in hutbede söyleceklerini ifade etme yerine Risalelerde ilgili yere işaret etmesi fevkalade dikkat çekicidir. Hz. Peygamberin huzurunda O'nun da zımni tasdikiyle bunların cereyan ettiğini de ilave etmek gerekmektedir. *Risâle-i Nûr*'da yazılanların onaylatılması ve hatta referans olarak büyük sahabilerden ve Peygamberden işaret alınması hadis ilmi açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Görülen rüyalar, kişilerin kendilerini bağlamaktadır. Gören kişinin dışındakileri ise bağlamamaktadır. Ancak *Risâle-i Nûr* müntesipleri bu meyandaki rüyalara sanki sahih birer hadismişi gibi değer vermektedirler. Rüya ile amel hususunda Bediüzzaman'ın *Risâle-i Nûr*'da örnekler zikrederek beyanları söz konusudur. Ancak bunun dini açıdan birer delil

¹⁸ Bediüzzaman, *Sikke-i Tasdiki Gaybi*, s. 2063.

olamayacağını da belirtmesi önemlidir. “Delil niteliği yok ancak ziyade bir değer ifade etmektedir” şeklinde düşünülmektedir. Bu durum, her ne kadar dini açıdan değer ifade etmese de, müntesiplerin gördükleri rüya ile cemaate bağlılığın daha fazla artacağı düşünülmüş, zikredilen ifadeleri müspet yönlü takdir etmiştir. Bediüzzaman'ın rüyanın delil olmayacağına dair ifadelerinin birer mütemmimi olması açısından, meselenin dini istismar etmek isteyen kişiler için bir alan olduğunu beyan etmesi elzem olurdu. Çünkü toplumu, idarecileri ve şakirtlerini muhtemel tehlikelere karşı uyarmayı yeğleyen bir kişi için rüya ile amel etmenin dini açıdan ne tür sıkıntılara vesile olabileceğini izah etmeliydi. Mesele açıklanmış ancak yeteri kadar yer verilmemiştir.¹⁹

Konu ile ilgili muhaddislerden Şevkânî'nin şu değerlendirmesi meseleyi anlamaya yardımcı olacaktır: Rüyasında Hz. Peygamberi gören kimsenin rüyası gerçek olsa bile, bununla şeri bir hükmün sabit olmayacağı ve uyku halinde olan kişinin hıfzı olmaması hasebiyle rivayete ehil olmayacağı kanaatindedir. Hiç şüphesiz Allah dinini “ Bugün size dininizi tamamladım”²⁰ ayetiyle kemale erdirmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, O'nu rüyasında görene söylediği bir sözün, yaptığı bir işin delil ve hüccet olacağını gösteren bir delil bize ulaşmamıştır. Allah, din olarak gönderdiği ilkeleri, Hz. Peygamber'in sünnet ve yorumu ile mükemmelleştirdikten sonra O'nun ruhunu kabzetmiştir; böylece dini konusunda ümmetin hiçbir şeye ihtiyacı kalmamıştır. O'nun vefatı ile şer-i hükümlerin tebliğ ve açıklanması için ihdas edilen peygamberlik makamı sona ermiştir. Bu durumda uyku halindeki kişinin zabt yönünden sağlam olduğunu farz etsek bile, rüyasında Hz. Peygamberden gördüğü fiil ve duyduğu sözün hem kendisini hem de ümmetin diğer fertleri için delil olmayacağı anlaşılr.²¹

¹⁹ Mustafa Öztoprak, *Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 188-192.

²⁰ Maide, 5/3.

²¹ Şevkanî, *İrşadü'l-fühûl ila tahkîki'l-hakkı min ilmi'l-usûl*, (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1419), 249; Sakallı, Talat, *Rüya ve Hadis Rivayeti*, s. 65; Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 76.

Rüya ile hadis alma ameli somut olarak Bediüzzaman'dan sadır olan bir durum değildir. Biz de zaten onun böyle bir amel içinde olduğunu söylememiştik. Ancak müntesiplerinin gördüğü rüyalara *Risâle-i Nûr*'da yer verilmesi, peygamberi rüyada görenlerin gördüklerine bir emirmiş gibi itibar edilmesi problem teşkil etmektedir. Çünkü rüyada Allah Rasûlünü görme ameliyesi hakkında şu noktaların bilinmesi gerekmektedir: Bir kişi rüyamda peygamberi gördüm diyorsa ilk başta kendisini ilgilendirir, gördükleri başkalarını bağlamaz. *Risâle-i Nûr*'da, Bediüzzaman ve *Risâle-i Nûr*'u taltif mahiyetli rüyalara yer vererek rüyanın müntesipler için birer delil mahiyetine işaret edilmiştir. Meselenin diğer yönü, peygamberin şema-ili hakkında herhangi bir bilgisi olmayan bir kişinin O'nu gördüğünü söylemesi ne kadar da inandırıcı olabilir. Çünkü bilinmeyen bir zatı gördüğünü söylemek, gördüğünün kastettiği olduğunu ispat etmek için yeterli değildir. Müntesiplerin gördüğü rüyaya itibar edilmiş ki *Risâle-i Nûr*'da bunlara yer verilmiştir. Bu da rüyaya itibar edildiğinin, delil mahiyetinde değer gördüğünün bir neticesi değil midir? Rüyada *Risâle-i Nûr*'un taltif edilmesi, içindekilerin de zımnen onaylanması anlamına gelmektedir. Tespitlerimize göre birçok mevzû rivayetin olduğu düşünüldüğünde *Risâle-i Nûr*'u okuyanlar için içindeki mevzû rivayetlerin de kabulünde şüphe kalmayacaktır. Biz de örneklerden hareketle "rüya ile hadis almak" başlığını bu me-yanda kullanmıştık.

2.2. Rivayeti Sahiha ve Keşf-i Sadıka

Bediüzzaman, *Risâle-i Nûr*'da iki yerde "rivayeti sahiha ve keşf-i sadıka ile sabittir" ifadesini zikretmektedir. Yazarlar, burada dikkat edilmesi gerekenin önce sahih daha sonra keşf ifadesini kullanmasıdır, dolayısıyla sahihi birinci olarak ifade ederek öncelemiştir demektelerirler. Hadis usulünde sıhhat tespit yolları bellidir. Bir rivayet, ya sahih ya hasen ya da zayıftır. "Sahih aynı zamanda keşf-i sadık ile sabittir" diye bir ifade yoktur. Eğer bir kişi böyle bir ifade kullanıyorsa, kendince bir tespit yoluna gitmiştir ve tek başına sahih ifadesini kabul etmemektedir demektir. *Risâle-i Nûr*'un başka yerlerine bakıldığında Bediüzzaman'ın sahih ifadesini müstakil kullan-dığına göre mezkûr kullanımın diğerlerinden ayrı bir konumu

var demektir. Eğer keşf-i sadık ifadesi bir tashih vasıtası olarak kullanılmıyorsa iki yerde niçin kullansın? Kullandığına göre keşf-i sadık ifadesiyle yapılan değerlendirme yöntemini kabul ediyor demektir. Kitapta keşf-i sadıkla Bediüzzaman'ın hadis kabul ettiğini ifade ettiğimizde eleştirenler, niçin buna ihtiyaç duyulduğunu Hadis İlminin metodolojisi açısından bir açıklamasını yapmamaktadır. Bu noktada şu sorular akla gelmektedir:

- Bazıları, “keşf-i sadık'ın sahih hadise uygun gerçekleşmiştir” şeklinde açıklama yapmaktadırlar. Sahih olan bir hadis, sadık keşifle teyide niçin ihtiyaç duymaktadır? Böyle bir tashih metodu var mıdır? Hangi hadis kitabının usulünde böyle teyid maksatlı bir açıklama vardır? Sahih hadisin şartları bellidir, eğer o şartlar gerçekleşirse sahih olur değilse hadis diğer sıhhat seviyelerine (hasen, zayıf) düşebilmektedir.

- Bir keşfin sadık olup olmadığını kim belirleyecektir? Bunun elde herkesçe kabul edilen bir yolu ve birey şartları var mıdır?

- Dikkat edilmesi gereken diğer husus, Bediüzzaman'ın şahsına lafzi olarak bu noktada itibar edilirken “keşf-i sadık ile sabittir” ifadesinde niçin tevil edilmeye gidilmektedir. Bu durum, bir tenakuzu içinde barındırmıyor mu?

- “Bediüzzaman iki yerde keşf-i sadık ifadesini kullanmışsa, onu kabul etmediğinden kullanarak bunu yapmıştır” demek sadece yazarların şahsi yorumlarıdır.

Ehl-i tasavvuf'un hadis tashih süreçlerinden biri olarak keşf-i sadık'ın Ehl-i hadîs'te olmadığını malum olduğu bir durumda zahirle hareket etmek birinci yoldur. Diğer sadece yazarların kendini bağlayan ancak isabetli olup-olmadığına dair delili olmayan bir yorumdur. Makale yazarlarından Musa Kazım Yılmaz, Bediüzzaman'ın keşf-i sadık ile hadis almadığını, sahih hadisi destekleme mahiyetinde ifade ettiğini düşünmektedir. Bu yönüyle kitaptaki tespitimizi eleştirmektedir. Ancak bu değerlendirmesinden hemen sonra *Risale-i Nur'un Kutsi Kaynakları* kitabının yazarı Abdülkadir Badıllı'nın Ehl-i velayetin keşif yoluyla hadis almasına şu örnekleri verdiğini naklederek, keşif ile hadis naklini zımnen kabul ettiğini göstermektedir:

“a. İmam Suyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ* adlı eserinde birçok zatın Hz. Peygamber’le mülâki olup ondan hadis sorduklarını anlatmaktadır. b. Aclûnî’nin (ö. 1162/1749) ifadesine göre Muhyiddin el-Arabî (ö. 638/1240), “Her ne kadar ‘Men Arefe Nefsehû...’ hadis olarak sıhhati sabit değilse de, keşif yoluyla onun sıhhati yanımızda sabittir.” demiştir. c. Bizzat İmam Suyûtî şöyle demiştir: “Ben yetmiş defa Rasûlullah (s.a.v.) ile mânen görüştüm ve şüphe duyduğum hadisleri ona sordum.” d. İmam Şa’rânî (ö. 973/1565) şöyle demiş: “Ben bin defa manen Rasûlullah (s.a.v.) ile görüştüm. Bir keresinde sehiv secdesinde okunan “Sübhâne Men Lâ Yensâ ve Lâ Yeshû” zikrinin durumunu sordum. Rasûlullah (s.a.v.) “Hasenun=güzeldir” buyurdu. e. Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî (ö. 672/1273) şöyle der: Ehlullah, *Sahîhayn*’e ve diğer hadis ve râvilere muhtaç olmadan, bizzat ab-i hayat olan menba-ı Risaletten hakikatı ders alabilirler.”²²

Tespitimizi eleştirdikten sonra keşif ile hadis almayı caiz gören uygulamalara dair örnekleri vermek salt anlamda bir tespit değil, bir önceki düşünceye karşı meseleyi kabul noktasında bir değerlendirmeye olarak görmek gerekmektedir. Değilse, yazar kendisiyle ve verdiği örneklerle tenakuza düşmüş olacaktır. Bu noktada, sûfilere ve Ehl-i hadîsin keşif yollu hadis alımındaki yaklaşımına işaret etmek gerekmektedir. Sûfilere göre keşif yoluyla hadis almak ve nakletmek vazgeçilmez önemli metotlardandır.²³ Hadisçiler arasında ise, keşif ile hadis almanın kabul edilmediği, bu yönde bir ittifakın oluştuğunu ve taviz vermeden meseleye yaklaştıklarını söyleyebiliriz.²⁴

2.3. Mevzu Rivayetleri Mana Olarak Sahih Kabul Etmek

Makale yazarlarından Ali Bakkal’ın mevzû rivayetler konusunda Bediüzzaman’ın konumunu birkaç maddede ifade etmekte-

²² Musa Kazım Yılmaz. “Abdülkadir Badıllı’nın Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Hadis Araştırmaları”, 27.

²³ Ahmet Yıldırım. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 40-49.

²⁴ Cemâleddin Kâsımî. *Kavâidü’t-tahdîs*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, (Beyrut: Dârü’n-Nefâis, 1993), 183-184.

dir. Benzer değerlendirmeleri Muhammed Balbay da paylaşmaktadır. Bunlar kısaca şöyledir: “Bediüzzaman bazı rivayetleri mevzû kabul etmekle birlikte bunları sahih kabul edenler vardır. Mevzû hadislerin zayıf da olsa bir senedi bulunur. Söz gelimi senedinde yalancı bir râvi vardır. Bir râvinin yalancı olması hadisin zayıf olması için yeterli bir sebeptir. Bediüzzaman'ın mevzû hadis hakkında üzerinde hassasiyetle durduğu bir mesele de rivayetin uydurma olmasıyla manasının yanlış olmasının birbirine karıştırılmasıdır.”²⁵

Hadis ilminde sıhhat değerlendirmesinde öncelik mana boyutlu değildir. İsnad açısından meselenin netleştirilmesi gerekmektedir. Eğer rivayette, isnad açısından bir problem görülüyorsa metin açısından da değerlendirme yapılabilir. Bu da hadis metodolojisinde metin tenkidi olarak ifade edilmektedir. Sıhhatin problemlili olduğu bir noktada, metin tenkidi sürecinin bir anlamı ve değeri olmamaktadır. Hadisin uydurma olması başka, manasının doğru olması başka demek²⁶ metodoloji açısından kıymete haiz bir durum değildir. Eğer böyle bir görüşün muteber olduğu düşünülürse o değerlendirme hadis açısından değil, kitapta “Bediüzzaman'ın *Risâle-i Nûr*'da bazı noktalarda Ehl-i tasavvufun görüşlerine göre hareket etmiştir” tespitimizin bir yansıması olarak tasavvufun hadis anlayışına dâhildir. Sıhhati makbul olmayan bir rivayet üzerine, mana İslâm'ın genel hükümleri çerçevesinde doğru olsa bile hadis olarak ne mana ne de hüküm bina edilemez. Mananın İslâm'ın ana umdeleri itibarıyla doğru olmasından hareket edilirse, mevzû rivayetlerin tamamen Kur'ân-ı Kerîm'e ters düşmediği görülecektir. Bu durum, onların mevzûluğunu sahih konumuna getirmez. Eğer böyle yapılırsa, eski Yunan filozoflarına ait birçok hikmetli söz mevzû rivayetler içinde geçebilir. Meşhur mutasavvıf

²⁵ Ali Bakkal. “Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadisleri Yorumlama Metodu”, *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* / 4 (Kasım 2017), 14-15.

²⁶ Muhammed Balbay. “Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı”, 5.

Hakîm Tirmizî (ö. 320/932)'nin, "her hikmetli söz hadistir"²⁷ düşüncesiyle hareket edilirse, Hz. Peygamber'e Aristo'nun sözleri söylenmiş olacaktır. Böyle bir sonucu, hadis ilmi hakkında nasibi olan herhangi bir kişi bile kabul etmeyecektir. Bir başka açıdan mevzû rivayetleri Hz. Peygamber'e isnad etmeksizin kelâm-i kibâr veya kıymetli bir söz olarak değerlendirilebilir. Konu ile ilgili olarak, "Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü Ve Hadisleri Anlama Yöntemleri" üzerine bir tez yazan Fikret Karapınar'ın değerlendirmesi şöyledir: "Her güzel ve hikmetli sözü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söylediğini" bir usul olarak kabul noktasında Hakîm et-Tirmizî ile Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996)'ye katılmak mümkün değildir. Konuyla ilgili nakledilen haberlere rağmen muhaddisler bu usule kapı açmamışlardır. Diğer taraftan Hadis Usulü ve ilimleri yanı sıra İslâm ilimlerine de vâkıf oldukları anlaşılan meşhur sûfî âlimlerin böyle bir hadis kabul kriterini savunmaları anlaşılır değildir. Bu sebeple meseleyi eserinde ele alan çağdaş hadisçilerden Dümeynî de bu kıstasa ısrarla karşı çıkmaktadır.²⁸

Hadisleri değerlendirmede metodoloji sorunlarından birisi de rivayetler bazındaki yaklaşımlardır. Muhammed Balbay'ın rivayetler üzerinden tenkidi bulunmaktadır: "Müellif, Bediüzzaman'ın "uydurma olduğu birçok kaynağın ittifak ettiği rivayetleri Risâlelerin farklı yerlerinde tekrar tekrar zikrettiğini, "uydurma olması hasbiyle yorumlarda isabet kaydedilememiş" (Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı, 65) olduğunu belirtmektedir. Öncelikle hadisin uydurma, manasının doğru veya yanlış olması başka, yorumunun doğru veya yanlış olması başka bir şeydir. Bediüzzaman'ın belirttiği gibi hadisin uydurma olması metin olarak Hz. Peygamber'e nispetinin sahih olmaması demektir. O'na nispetinin sahih olmaması manasının da sahih olmadığını göstermez. Hatta birçok

²⁷ Fikret Karapınar. *Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü Ve Hadisleri Anlama Yöntemleri* (H.IV.-V./M.X.-XI. Asır), (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 133-136.

²⁸ Fikret Karapınar. *Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü Ve Hadisleri Anlama Yöntemleri* (H.IV.-V./M.X.-XI. Asır), (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 133-136.

mevzû hadis, atasözü ve kelâm-ı kibâr kabilindendir. Bediüzzaman'a göre bir rivayetin hem Hz. Peygamber'e nispeti sahih olmaz, hem de sahih bir te'vili mümkün olmazsa bu durumda "mevzû" kabul edilebilir."²⁹

Aynı müellifin *Risâle-i Nûr*'da geçen bir rivayet temelinde daha somut bir örneklendirmesi görülmektedir. Bu, "Dünya, öküzün ve balığın üzerinde"³⁰ rivayetidir.³¹ Herhangi bir muteber hadis kitabında hakkında bilgi olmayan rivayet hakkında *Risâle-i Nûr*'un bir yerinde sahih bir başka yerinde mevzû tespiti yer almaktadır.³² Yazar, tespitimiz üzerine şu ifadeleri kullanmaktadır: "Hadisin uydurma, manasının doğru veya yanlış olması başka, yorumunun doğru veya yanlış olması başka bir şeydir. Bediüzzaman'ın belirttiği gibi hadisin uydurma olması metin olarak Hz. Peygamber'e nispetinin sahih olmaması demektir. O'na nispetinin sahih olmaması manasının da sahih olmadığını göstermez. Hatta birçok mevzû hadis, atasözü ve kelâm-ı kibâr kabilindendir. Bediüzzaman'a göre bir rivayetin hem Hz. Peygamber'e nispeti sahih olmaz, hem de sahih bir te'vili mümkün olmazsa bu durumda "mevzû" kabul edilebilir"³³

Mezkûr değerlendirmenin muhtevasında hadis metodolojisi açısından bir bilgi yoktur. Çoğunlukla Ehl-i tasavvufun hadis değerlendirmesi muhtevalı kitaplardaki bilgileri içermektedir.³⁴ Hadisi isnad bakımından başka mana bakımından başka görmek hadisçiler açısından reddedilen bir durumdur. Bu konuda İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946)'nın tespiti şöyledir: "Mevzû haberler başlıca iki kısma ayrılır. Biri şeriat-ı mutahhare'ye (İslâmiyete) muhalif olan münker-mevzû, diğeri de manası doğru olmakla birlikte Rasûlül-

²⁹ Muhammed Balbay. "Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2022), 5.

³⁰ Muhammed Balbay. "Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı", 4.

³¹ Bediüzzaman, *Lemalar*, 629.

³² Bediüzzaman, *Lemalar*, 629.

³³ Muhammed Balbay. "Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı", 5.

³⁴ Konu ile ilgili Ehl-i tasavvuf'un değerlendirmesi ile ilgili örnekleri görmek için bk: Ahmet Yıldırım. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 36-53.

lah'ın dilinden dökülmeyen ma'ruf-mevzûdur. Birinci kısım: Sünnet-i Seniyye iliklerine işlemiş ve Hz. Peygamber'in tüm hayatını/davranışlarını hakkıyla bilen bir kişi için kolayca fark edilir, tanınır. İkinci kısım: Tanınması ancak isnadını iyi bilmeye bağlı olan kısımdır. Tasavvuf ve ahlak, tefsir ve tarih kitaplarında bulunan uydurma rivayetlerin çoğu bu kısımdandır. Bu kısım, âlimler arasında meşhurdur."³⁵

Bediüzzaman'ın ve her üç yazarın onun görüşlerine istinaden hadisleri değerlendirirken kaynağa güvenme açısından hata yaptıklarını ifade etmek gerek ektir. Her bir kaynağın ve her bir âlimin cerh ve tadil açısından tespitlerinin farklı olabileceği düşüldüğünde, birini tercih edip, mesele budur demek doğru olmayabilmektedir. Bu noktada, İbnü'l-Cevzi - Suyûtî tercihi önemlidir. Bediüzzaman'ın İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201)'yi eleştirdiği, rivayetler hakkında Suyûtî'nin tespitlerinin alınmasına işaret ettiği ifade ediliyor. Kitabımızı eleştiren yazarlar da aynı görüşü makalelerinde tekrarlamışlardır. Bu yaklaşım, temelde problemlidir. Hadis değerlendirmelerinde İbnü'l-Cevzî müteşeddîd, Suyûtî (ö. 911/1505) mütesahil kabul edilir. İbnü'l-Cevzî'nin sahih tespitinde bulunduklarında problem olmazken, zayıf veya mevzû dediklerinde problem olabilmektedir. Suyûtî'de de, zayıf veya mevzû dediklerinde problemler barındırabilmektedir. Yani İbnü'l-Cevzî'nin mevzû dediği zayıf, Suyûtî'nin de zayıf tespitinde bulunduğu rivayetler de uydurma olabilmektedir. Her iki âlim, cerh ve tadil açısından iki ucu ifade etmektedir. Birini eleştirirken diğerinin tespitine sığınmak isabetli değildir. Her şeyden önce ilmi değildir. Metodolojiyi bilmemek demektir. Çünkü her iki âlimin dışında cerh ve tadil alanında mutavassıt olarak kabul edilenler vardır. Yukarıda üzerinde durulan "Dünya, öküzün ve balığın üzerinde"³⁶ rivayeti veya râviler hakkında o âlimlerin de görüşlerine bakmak gerekir.

³⁵ İzmirli İsmail Hakki. *Siyeri Celilei Nebeviyye*, sad.: Abdülkadir Evgin (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2021), 78.

³⁶ Muhammed Balbay. "Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Saîd Nursî'nin Hadis Anlayışı", 4.

Sonuç

Her üç çalışma sonucunda ortaya çıkan bir durum, eleştirilen konu sayısı, “rüya ile hadis almak”, “rivayeti sahih ile keşfi sadıka” ve “mevzû rivayetleri mana olarak sahih kabul etmek” şeklinde 3 tanedir. Kitabımızdaki başlıkların toplamı, 101 tanedir. 101 başlıktan 3 tanesinin eleştiri konusu olup diğerleri hakkında herhangi bir değerlendirme söz konusu değildir. Bu sonuç, mezkûr yazarlar tarafından kitabımızın tenkit edilebilecek konu/başlık bakımından başarılı bulunduğunun bir kanıtıdır ki, mezkûr eleştirilerin de hadis ilmi açısından isabetsiz olduğu görülmüştür.

Her üç yazarın hadis bilgilerine dayanak olarak aldığı kaynak, ele aldıkları meselelerde işaret etmeleri sebebiyle Abdülkadir Badıllı'nın kitabı olduğu görülmektedir. Zira mevzû rivayetler hakkında aktarılan bilgiler, İbnü'l-Cevzi - Suyûtî mukayesesı ve Suyûtî'nin tespitlerini kabul etmek, “dünya öküzün ve balığın üzerinde” rivayeti hakkındaki tespitler, “Risâle-i Nûr'da mevzû hadis yoktur” anlayışı, “isnadı sahih olmamakla birlikte mananın sahih olabileceği düşüncesi” vs. konular mezkûr kitapta benzer değerlendirmelerle geçmektedir. Bu noktada, zikredilen iddiaların özgünlüğünden ziyade, aynı bilgileri içermesi itibarıyla mezkûr eserden nakille meydana getirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca her üç çalışmada da Badıllı'ya çokça atıflar yapılması bunun ayrı bir kanıtıdır. Makalede, Badıllı'nın eseri hakkında yaptığımız tespitlerle birlikte kitapta; hadis tarihi, usulü, edebiyatı ve hadisi anlama ve yorumlama noktasında problemli daha fazla durumun olduğunu ifade etmek gerekir.

Bediüzzaman'ın hadisler hakkındaki tespitleri ve yorumlarının mutlaklaştırıldığı anlaşılmaktadır. Rivayetlerin tespiti ve değerlendirilmesinde toptancı yaklaşımın yapıldığı görülmektedir. Hadis alanında en mahir âlimlerin bile birden fazla hatalarının olabilmesi erbabının malumu iken, onlar kadar hadis birikimi olmayan Bediüzzaman hakkında en ufak nakısa/hatadan bahsetmemek ön kabullü bir yaklaşımın sonucudur. Böyle toptancı bir yaklaşımın, “tespitlerimden daha sahih olana ulaşırsanız ona tabi olun” diyerek hatalardan kendisini vareste tutmayan Bediüzzaman'a zarar verdiği

kanaatindeyiz. Hadis yönü hakkında mutavassıt âlimlerin değerlendirmeleri çerçevesinde kabuller yapılırsa, eksik veya yanlışlar Bediüzzaman’a nakısa oluşturmayacak, bilakis onun yaşamı sürecince muhatap olduğu hengâmeli süreçten dolayı mazur görülecektir. Maalesef savunmacı ve toptancı yaklaşımlar oluşturulduğu için Bediüzzaman ve *Risâle-i Nûr*, nur cemaatinin dışındakiler gözünde olumsuz bir bakış açısının meydana gelmesine zemin hazırlamış olmaktadır.

Rivayetleri değerlendirirken isnadı göz ardı ederek mananın sıhhatine yönelip “İslâm’ın genel hükümlerine ters düşmüyor” diyerek ona itimat etmek, yorumun mutlaklaştırılması anlamına gelmektedir. Peygambere ulaşmadığı isnadı açısından bilinen bir rivayete, sahih yorum adı altında ne kadar cümle kurulursa kurulsun bir zayıf hadis kadar bile değeri yoktur. Yorumun olduğu yerde şahsilik vardır; isabet etmek veya etmemek söz konusudur ki, yorumun isabet ettiğinin de bir değerlendirme göstergesi yoktur. Hadis ilmine verilen onca emeği bir tarafa bırakıp, isnad için yapılan rıh-leler ve çekilen çileler, cerh ve tadil âlimlerinin gayretlerini göz ardı ederek mananın sıhhatinden bahsetmek, ilmi tecrübeye ve çabaya haksızlık değil midir?

Her üç yazarın *Risâle-i Nûr* hakkında hemen hemen aynı ifade ve tespitleri bulunmaktadır. İnsan mahsulü olan bir eser hakkında eksik, fazla veya yanlış ifade olduğuna dair hiçbir noktaya işaret edilmemesi ziyadesiyle dikkat çekicidir. Bu durum, insan mahsulü olan bir kitap için muhaldır.

Kaynaklar

Ali el-Kârî, Ebü’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-He-revî. *el-Esrârü’l-merfûa fi ahbâri’l-mevzûa*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1431.

Badıllı, Abdülkadir. *Risale-i Nur’un Kutsi Kaynakları*, İstanbul: Envâr Neşriyat, 2011.

Bakkal, Ali. “Bediüzzaman Said Nursî’nin Hadisleri Yorumlama Metodu”, *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* / 4 (Kasım 2017).

Balbay, Muhammed. “Mustafa Öztoprak. Bediüzzaman Saîd Nursî’nin

- Hadis Anlayışı". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2022).
- Başaran, Selman, "Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/3 (1991), 51-64.
- Bediüzzaman Said Nursî. *Lemalar*, İstanbul: Söz Basın Yayın, 1990.
- Bingöl, Abdulkerim. *Kuran'da Eleştiri Mahiyeti ve Muhatapları*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Buhârî, Muhammet b. İsmail. *el-Câmiü's-Sahîh*. Dimaşk: Daru İbn Kesir, 1443.
- Cemâleddin Kâsımî. *Kavâidü't-tahdîs*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1993.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1997.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- İsmail Hakkı, İzmirli. *Siyeri Celilei Nebeviyye*, sad.: Abdülkadir Evgin. Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2021.
- Karapınar, Fikret. *Muhaddis Süfîlerin Hadis Usulü Ve Hadisleri Anlama Yöntemleri (H.IV.-V./M.X.-XI. Asır*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac en-Nişâbü'rî, *el-Câmiü's-Sahîh*, Türkiye: Daru't-Tıbaati'l-Amiriyye, 1334.
- Öztoprak, Mustafa. *Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Anlayışı*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Sakallı, Talat, *Rüya ve Hadis Rivayeti*, Isparta: Tokoğlu Ofset, 1994.
- Şevkanî, *İrşadü'l-fühûl ila tahkiki'l-hakkı min ilmi'l-usûl*, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1419.
- Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Konya: Yediveren Yayınları, 2001.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Yılmaz, Musa Kâzım. "Abdülkadir Badıllı'nın Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Hadis Araştırmaları", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* (Hazar 2020).

